

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR DIN BASARABIA ÎN PRIMII ANI DUPĂ UNIRE

Vasile CREȚU

Universitatea de Stat din Tiraspol (Chișinău)

În articolul de față autorul se referă la învățământul secundar din Basarabia în primii ani de după Unire, care constituie o etapă foarte importantă în dezvoltarea sistemului educațional. Din aceste motive, autoritățile centrale de la București au acordat o atenție deosebită școlilor secundare pe parcursul întregii perioade interbelice.

Cuvinte-cheie: educație secundară, Basarabia, gimnaziu, liceu, naționalizare a sistemului de învățământ, curriculum, autorități școlare, comisii de liceu.

SECONDARY EDUCATION IN Bessarabia IN THE EARLY YEARS AFTER THE UNION IN 1918

This article is about the secondary education in Bessarabia in the early years after the Union, which constitutes a very important stage in the development of the educational system. For these reasons, the central authorities from Bucharest granted particular attention to the secondary schools throughout the interwar period.

Keywords: Secondary education, Bessarabia, Gymnasium, Lyceum, Nationalization of the education system, curriculum, School authorities, Secondary school committees.

După Marea Unire de la 1918, învățământul secundar din Basarabia a cunoscut un proces de modernizare caracterizat prin intensivitate, extensivitate, dar și sub aspect calitativ. Învățământul de toate gradele, în cadrul României interbelice, a fost acea instituție asupra căreia s-au exercitat cele mai benefice influențe din partea Guvernului și Parlamentului, dar și a opiniei publice în general. Niciunul din factorii politici nu a negat importanța școlii, iar statul a alocat din bugetul său pentru educație o medie anuală de 12,5%.

Până în 1918 învățământul secundar din Vechiul Regat era organizat pe baza legii lui Spiru Haret din 1898, cu 8 clase, împărțit în două cicluri: ciclul inferior, cu 4 clase (*Gimnaziu*), și ciclul superior, tot cu 4 clase (*Liceu*). Gimnaziul era unitar, iar liceul era împărțit în trei secții: clasică, reală și modernă.

Odată cu abolirea țarismului în 1917, în Basarabia începe o vastă mișcare de deșteptare națională. În programele tuturor organizațiilor, asociațiilor, mișcărilor care s-au înființat în urma acestor evenimente se revendicau cerințe privind naționalizarea învățământului, introducerea limbii române în școlile de toate treptele, inclusiv în cele secundare. În manifestul Comitetului Profesorilor și Învățătorilor Moldoveni se propune Zemstvei guberniale a Basarabiei: „...ca să-i adune încă în vara aceasta pe toți profesorii și învățătorii moldoveni la niște cursuri în care să le dea îndrumare trebuitoare, ca la începutul anului școlar 1917 să se poată deschide pretutindeni școli moldovenești” [1, p.103]. În hotărârea adunării delegațiilor din plasa Lăpușna, care s-a întrunit în mai 1917, se menționa în punctul 2 că „...toată învățătura în școlile noastre să se facă în limba moldovenească” [1, p.104]. În rezoluția congresului corpului didactic moldovenesc, care și-a desfășurat lucrările între 25 și 28 mai 1917, găsim și decizia (alături de celelalte), conform căreia „...de la 1 septembrie 1917 școlile din satele moldovenești sau în majoritate moldovenești se vor preface în școli moldovenești... Să se deschidă școli moldovenești și la orașe...În Chișinău și în ținuturile unde moldovenii sunt în majoritate să se deschidă încă de la 1 septembrie 1917 câte un gimnaziu de băieți și câte unul de fete” [1, p.111]. În septembrie 1917 Zemstva gubernială a adoptat hotărârea, care prevedea: „În școlile mijlocii din orașele Basarabiei să se învețe limba moldovenească ca învățătură îndatoritoare pentru toți școlarii moldoveni” [1, p.128]. În conformitate cu cerința comitetului ostășesc de la Odesa de a fi naționalizat nu doar învățământul primar, ci și cel secundar, pe lângă Comisia școlară moldovenească a fost creată o subcomisie specială pentru învățământul secundar. La ședința din 25 septembrie 1917 această subcomisie a prezentat un raport detaliat cu privire la școlile secundare din Basarabia, la care s-a hotărât următoarele: „Având în vedere că cea mai mare parte din locuitorii Basarabiei sunt moldoveni, comisia a hotărât să roage sfaturile pedagogice ale școlilor mijlocii să eie următoarele măsuri pentru adevărata învățare a limbii moldovenești: a) Să hotărască că toți ucenicii moldoveni din toate clasele sunt datori să învețe limba moldovenească,...c) Numărul de lecții de limbă moldovenească să fie deopotrivă cu limba rusească” [1, p.136]. Așadar, se vede clar avântul care-l manifestau organizațiile, comitetele, mișcărilor din Basarabia în vederea introducerii limbii române în școli și studierii materiilor școlare în limba română.

După Unirea de la 1918 problema naționalizării sistemului de învățământ secundar era destul de acută, deoarece abia atunci au început să se deschidă licee pentru băieți și licee pentru fete cu predare în limba română. De aceea, dincolo de situația moștenită din trecut, era nevoie de modificări esențiale în întregul proces de instruire și educație. Ștefan Ciobanu, în lucrarea sa cu privire la această problemă, menționa: „Revoluția de la 1917 și Unirea au adus un nou curent în învățământul din Chișinău. La 1917 se manifestă tendința de a crea școli în limba națională, dar în lipsă de elemente didactice pregătite pentru școala națională, în lipsă de manuale, introducerea principiului naționalizării întâmpină dificultăți... se înființează școli noi, cum este școala normală de băieți, școala de conducătoare de grădini de copii,...o școală medie. Pe când sub regimul rus, școala secundară era destinată numai pentru copiii de funcționari și de oameni cu dare de mână, pe când în aceste școli aproape nu erau copii de țărani și moldoveni, nu se găseau decât de la 3 până la 15 la sută” [2, p.94].

Fiind cointerestat de înfăptuirea schimbărilor radicale în învățământul secundar, șeful învățământului secundar dl Popovschi la 4 iunie 1918 înaintează către Directoratul de Instrucție Publică un raport detaliat, în care se arată scopul și principiile naționalizării învățământului secundar. Se menționa că scopul procesului de naționalizare era „...așezarea învățământului public în astfel de condiții, ca necesitățile culturale ale fiecărei naționalități să fie satisfăcute cât mai echitabil din punct de vedere al autonomiei naționale” [3, p.94].

Se propunea ca naționalizarea să fie înfăptuită după următoarele principii: 1. Fiecare naționalitate care conviețuiește între hotarele Basarabiei are dreptul să-și învețe copiii în școlile naționale. 2. Se confirmă libertatea părinților în alegerea școlii pentru instruirea copiilor. 3. Se declară dreptul fiecărei naționalități de a avea și de a deschide atâtea școli, de câte este nevoie. 4. În școală toate obiectele urmau să fie predate în limba naționalității căreia îi aparține școala. 5. Fiecare școală este datoare să primească mai întâi copiii naționalității respective ca contingent principal și numai în cazuri excepționale se permite admiterea copiilor de alte naționalități.

Dreptul de a fi profesori în școlile naționale îl aveau cu preponderență persoanele ce aparțineau naționalității respective. Dar, în virtutea unor cauze, cum ar fi: lipsa oamenilor potriviți, caracterul obiectului, insuficiența pregătire a candidatului, se permiteau și aici excepții. Acest raport conținea și structura planului de învățământ al școlii secundare, care era compus din două părți. În partea întâi erau incluse obiectele ce serveau intereselor statului, iar partea a doua cuprindea obiectele care în mod nemijlocit răspundeau nevoilor naționalității respective [3, p.327].

Partea fundamentală a planului de învățământ constituia acel minimum de material de învățământ, care trebuia să fie introdus în programul fiecărei instituții de învățământ care funcționa pe teritoriul Basarabiei. Astfel, *limba română, istoria și geografia* alcătuiau prima categorie de obiecte obligatorii – pârghia materiilor de învățământ pentru fiecare școală.

A doua categorie de obiecte obligatorii formau specificul planului de instruire pentru un tip respectiv de școli. Prin urmare, pentru școala reală disciplinele ce se învățau în mod obligatoriu erau matematica și științele naturale. Se prevedea de asemenea predarea acestor obiecte în școala secundară în limba naționalităților cărora le aparținea școala respectivă.

Partea a doua (privată) a programului de învățământ se baza pe principiul autonomiei naționalităților. În raport se menționa că de rând cu obiectele obligatorii, menționate mai sus, în planul de învățământ vor fi incluse și disciplinele care vor fi considerate necesare naționalității căreia îi aparținea școala dată. Limba, literatura și istoria minorității etnice constituiau obiectele ce puteau fi incluse în programul de învățământ.

În acest raport se înaintează un șir de măsuri concrete care vor grăbi procesul de naționalizare a școlii secundare din Basarabia, principalele măsuri propuse fiind următoarele: predarea tuturor obiectelor în limba națională; numărul de elevi în fiecare clasă să nu depășească cifra de 40; se considera că limba română, istoria și geografia României în toate instituțiile școlare trebuie să fie predate de persoane române și exclusiv numai în limba română.

Reieșind din componența etnică a populației Basarabiei, unde „...moldovenii alcătuiau 70%, ucrainenii – 10%, evreii – 8,2%, velicorușii – 4,2%, bulgarilor le revenea 3,1% și un neînsemnat procent de alte naționalități ca polonezii, grecii, armenii etc.” [4, f. 6 verso, f. 7]. S-a constatat că numărul de instituții școlare destinate diferitelor naționalități trebuie să corespundă cu numărul populației. Conform acestui raport, drepturi depline de a avea instituții școlare asigurate de către stat le aveau numai moldovenii, ucrainenii, evreii, velicorușii și bulgarii.

La 1918 în Basarabia funcționau 21 instituții școlare secundare pentru băieți, care într-o măsură oarecare se bucurau de drepturi acordate de stat. Aceste școli erau: gimnaziile 1, 2, 3, 4 din Chișinău; gimnaziile din

Akkerman, Bender, Bălți, Bolgrad, Ismail, Cahul, Hotin, Soroca, Orhei și Rezina; școlile reale din Chișinău, Comrat și Bender. Tot aici putem menționa și seminarul duhovnicesc, școala de viticultură, școala comercială din Chișinău și școala tehnică din Soroca [4, f. 7]. Potrivit raportului, moldovenilor le reveneau 14 școli de băieți, ucrainenilor – 2 școli, evreilor – 2, velicorușilor – 1, bulgarilor – 1 și o școală era destinată naționalităților „fără deosebire” cu predarea în limba de stat.

Totodată, raportul mai prevedea repartizarea teritorială a școlilor între naționalități, în felul următor: moldovenilor le reveneau gimnaziile 1 și 3 din Chișinău, gimnaziile din Bender, Bălți, Ismail, Orhei, Soroca, Cahul și școala reală din Chișinău, liceul din Rezina, seminarul duhovnicesc cu clase paralele pentru ucraineni, școala de viticultură și școala secundară tehnică din Soroca [4, f. 7]. Ucrainenilor le reveneau școlile de la Hotin și Akkerman. Gimnaziul nr. 4 din Chișinău și școala reală din Bender erau destinate evreilor. Gimnaziul nr. 2 din Chișinău era repartizat velicorușilor, iar școala reală din Comrat – bulgarilor; pentru toate celelalte naționalități – școala comercială din Chișinău cu predare în limba de stat. În afară de aceasta, gimnaziul din Bolgrad, care se afla într-un ținut cu populație amestecată, urma să fie întreținut prin mijloace particulare din fondul Societății moldovenești și bulgare cu clase paralele – atât pentru moldoveni, cât și pentru bulgari [4, f. 7 verso].

Aceeași repartizare urma să se efectueze și în privința celor 17 gimnazii de fete din Basarabia, printre care erau următoarele: Școala eparhială din Chișinău, gimnaziile nr.1 de fete din Chișinău, nr.2 „Principesa Dadiani”, nr.3 „Nagovschi”, nr.4 „Baron V. Heiking”, nr.5 „Remezov”, gimnaziul din Akkerman. La Bender erau următoarele instituții: gimnaziul nr.1 orășenesc, gimnaziul nr.2 „Boico”, gimnaziul nr.3 „Gherasimenco”; la Bălți – gimnaziul „Gheuşke”; la Ismail, Bolgrad, Orhei, Soroca, Hotin, Comrat – alte gimnazii (fără specificare). Luând în considerare procentele corespunzătoare ale populației, școlile cu drepturi depline pentru moldoveni alcătuiau 11,2%, pentru ucraineni – 1,7%, pentru evrei – 1,47%, pentru bulgari – 0,6%, pentru ruși – 0,79% și celorlalte naționalități le reveneau 0,45% [4, f. 7 verso]. Acesta era planul de repartizare a localurilor de învățământ pentru naționalitățile ce convețuiau pe teritoriul Basarabiei. Cercetând cu atenție acest raport, ne convingem că interesele și drepturile minorităților naționale nu erau știrbite.

În noiembrie 1918 autoritățile școlare superioare, și anume: Directoratul Învățământului Secundar și Superior s-a adresat Directoratului Instrucțiunii Publice din Basarabia cu rugămintea de a se trimite următoarele informații: „1. Câte licee, gimnazii și școli pregătitoare au început să funcționeze, câte nu și din ce cauză; 2. La care din școlile de categoriile mai sus pomenite nu s-au prezentat încă directorii; 3. S-au ținut sau nu examene de admitere destinate moldovenilor; 4. În ce limbă s-au ținut aceste examene; se vor indica școlile în care limba a fost cea rusească... 6. Câți elevi de naționalitate română și câți de naționalitate străină au fost primiți în clasa I a școlilor destinate moldovenilor; 7. Câți învățători din dreapta Prutului au fost numiți în Basarabia și în ce localități 8.... a) Lista corpului didactic de la toate școlile secundare cu detalii asupra titlurilor, nivelul de pregătire, naționalității, anilor de serviciu și locului unde au funcționat înainte; b) Lista școlilor de stat și particulare, cu dreptul de stat certificate, care au desființat clasa I și pentru care motive” [5, f. 69].

Autoritățile școlare, ținând cont de începutul naționalizării școlilor secundare, de introducerea studierii limbii române de către elevi și de greutățile cu care se confruntau ei, a emis o circulară prin care se solicita ca tot corpul didactic să-și îndeplinească îndatoririle „...cu tot tactul pedagogic și cu cea mai mare atenție față de elevi, dându-și seama de situația grea” [5, f. 71]. La fel, s-a atras atenția asupra disciplinei școlare și extrașcolare. Lecțiile să se desfășoare în cel mai serios mod, din activitatea școlară lichidând „...deprinderile și apucăturile potrivnice scopului înalt al învățământului, elevii să nu privească studiile școlare ca o distracție, ci ca un lucru serios” [5, f. 71]. Totodată, se accentua că sunt interzise expresii și măsuri jignitoare față de elevi, „... care ar putea compromite ideea înaltă a educației tinerimii în spirit național”. În cazuri necesare se vor aplica numai acele măsuri administrative, care sunt prevăzute în regulamentul școlar. Îndeosebi se insistă asupra faptului că nu se admite presiunea fizică asupra elevilor din partea profesorilor, în caz contrar se vor lua măsuri severe, chiar până la destituire din funcție.

Cu toate acestea, în unele instituții școlare se mai întâlneau și acte de nesupunere față de profesori din partea unor elevi. Spre exemplu, pe 17 februarie 1919 pe numele directorului gimnaziului nr.4 din Chișinău a parvenit o plângere de la profesorul de istorie. Se reclama că, prezentându-se în fața elevilor clasei a VII-a, la prima lecție de istorie, li s-a propus înainte de începerea orei să se recite rugăciunea, însă niciunul nu a îndeplinit această cerință. Ca urmare, profesorul a fost nevoit să părăsească clasa și să nu mai petreacă lecția [6, f. 129].

Una dintre primele probleme care s-a pus imediat după Unire a fost unificarea învățământului secundar într-un singur tip de școală pe întreg teritoriul țării, deoarece, după cum s-a menționat, până la 1918 erau tocmai patru tipuri de școli primare și secundare: basarabeană, bucovineană, ardeleană și cea din Vechiul Regat. Școalei îi lipsea în primul rând unitatea, „...aceia unitate fundamentală, care izvorăște din nevoile permanente și istorice ale pământului și poporului” [7, p.1]. Școala secundară din România unită prezenta un conglomerat nu doar de tipuri, ci și de concepții pedagogice, regulamente, tradiții etc. „Toate aceste tradiții și concepții pedagogice s-au ciocnit și ... în tot cuprinsul țării s-a încins o luptă înverșunată între aceste curente în jurul unei singure chestiuni: care din toate regulamentele școlare ... ar fi cel mai bun și cel mai potrivit pentru școala din întreaga țară” [8, p.8, 9]. Această luptă se dădea pe paginile revistelor pedagogice, se manifestau certuri, discuții încinse, care influențau negativ bunul mers al procesului de instruire.

Școala din provinciile alipite avea particularitățile sale: tradiții, concepții care au pătruns adânc în conștiința societății și a corpului didactic, care nu puteau fi negate, șterse atât de ușor și care trebuiau luate în considerare de către autoritățile centrale școlare. În articolul său din revista pedagogică „Școala” profesorul Ion Macovei menționa: „Aproape fiecare școală secundară din Basarabia e condusă după concepțiunea ... conducătorului ei și majorității corpului didactic: acolo unde în fruntea școlii stă un director basarabean se mențin mai multe tradiții ale fostei școli rusești, ... acolo unde școala este condusă de director din Vechiul Regat, Bucovina sau Ardeal se aplică aproape în întregime regulamentul școlar respectiv, dându-se adeseori naștere deferitelor conflicte, care în modul cel mai dureros compromite ideea școlii românești în Basarabia” [8, p.13]. Dânsul concluzionează că numai o reorganizare esențială a sistemului de instruire din întreaga țară, bazat pe revizuirea tuturor regulamentelor școlare locale, ar scoate școala din situația grea în care se află. El pleda pentru o școală „nouă” și „unică”, pentru un regulament unic, „...care ar cuprinde spiritul național sănătos al școlii din Vechiul Regat, democratismul și umanismul școlii basarabene, conștiințiozitatea dascălimii bucovinene ieșite din școala nemțească” [8, p.13].

Însă, chestiunea privind unificarea învățământului și adoptarea unui singur regulament școlar pentru întreg sistemul de instruire secundar trebuiau făcute cu multă atenție și tact din partea autorităților școlare superioare și a celor locale, trebuia să se țină cont de faptul că procesul de naționalizare încă nu era finalizat. Autoritățile școlare doreau ca acest proces să decurgă mai rapid, fapt ce a provocat disensiuni cu Asociația Corpului Didactic. Spre exemplu, în decembrie 1921 Directoratul Instrucțiunii Publice din Basarabia a primit un ordin cu nr.167, prin care liceelor din Basarabia li se aducea la cunoștință că ele sunt obligate la mijlocul anului școlar să introducă orarul și programele analitice din Vechiul Regat. În legătură cu această dispoziție s-a iscat un conflict între Asociația Corpului Didactic și Directorat. S-au adus argumente întemeiate împotriva aplicării acestui ordin, precum că: „Trecerea de la un sistem la altul constituie o problemă foarte grea, care cere timp îndelungat, o programă bine chibzuită ... La acestea ... se mai adaugă și dificultățile legate de trecerea de la o limbă la alta, deoarece nici elevii, nici profesorii în bună parte nu posedă limba română în aceeași măsură ca în Vechiul Regat” [9, p.20]. Comitetul Asociației Corpului Didactic din Basarabia, secția secundară, a cerut cu insistență anularea acestui ordin din motivul că la mijlocul anului școlar nu pot interveni „orice schimbări în orar și program, care ar putea stingheri mersul învățământului” și că „...în Basarabia, în momentul de față școala trece nu doar de la o limbă la alta, dar și de la o organizațiune și un sistem...la altele; prin urmare, orice schimbări serioase nu ar putea avea loc decât la începutul anului” [10, p.29].

Cu atât mai mult nu se putea trece atât de rapid la programele și regulamentele unice, pentru că erau încă multe licee și gimnazii care se aflau încă la etapa procesului de naționalizare, adică erau seminaționalizate. Analizând dările de seamă către Directorat pe parcursul anilor școlari 1919/20, 1920/21, ne putem convinge că ele se aflau în proces de naționalizare. Ponderele elevilor moldoveni era încă destul de mică în majoritatea instituțiilor școlare din provincie. Drept rezultat, școlile predestinate moldovenilor erau populate cu elemente neromânești. Astfel, după cum menționa Șt. Ciobanu; „...la liceul „M. Eminescu” circa 70% din elevi erau evrei; liceul cel mai bine organizat din Chișinău înregistrează și astăzi (la finele perioadei interbelice – n.a.) aproximativ 50% elevi evrei” [11, p.77]. Aceeași situație era specifică și pentru alte școli secundare din provincie. De exemplu, potrivit datelor statistice ale gimnaziului din Tarutin pentru anul școlar 1918/19 cu privire la naționalitatea elevilor, din cei 230 de elevi doar unul era de origine română, 124 erau de origine germană, 77 – evrei etc. [12, f. 1].

Din datele statistice pentru anul școlar 1919/20, la liceul de fete din or. Bender prezentate Directoratului aflăm că, la cursul inferior, din totalul de 86 eleve doar 25 erau de origine română, iar la cursul superior – clasele V, VI, VII și a VIII-a, din 109 eleve câte erau de tot, doar 16 erau de origine română [13, f. 20].

La liceul nr.4 de băieți „Alec Russo” din Chișinău, din totalul de 144 elevi înscriși în anul școlar 1920/21 la cursul inferior și la cel superior niciun elev nu era de origine română. În ce privește cadrele didactice care activau în acest liceu: din totalul de 15 profesori doar 4 erau români [14, f. 1, 5].

Într-o situație mai bună, comparativ cu alte școli, se afla liceul nr.1 de fete din Chișinău, la care în anul școlar 1918/19 își făceau studiile la cursul inferior și la cel superior, conform datelor, 195 vorbitoare de limbă română și 111 eleve de alte naționalități. În anul următor de studii, 1919/20, ponderea elevilor de altă origine a scăzut de la 111 până la 87 și, respectiv, a elevilor de origine română a crescut cu trei, ajungând la cifra de 198 [15, f. 2].

Numărul mare al elevilor de alte naționalități în școlile secundare din Basarabia se explică și prin faptul că acestea în majoritate erau amplasate în zonele urbane, unde ponderea elementului străin era mai mare decât cel român, iar cei de la sate în mare parte, nu aveau posibilitatea să-și continue studiile în aceste instituții de învățământ. În 1919 Directoratul Instrucțiunii Publice a cerut de la direcția școlii medii nr.2 din Chișinău să se facă o investigație și să prezinte informația privitor la originea populației care locuiește în preajma acestei școli. Răspunsul a fost următorul: „Populația care locuiește în oraș pe aproape de școala medie nr.2 este – majoritatea ruși și ovari, puțini moldoveni și ucraineni...” [6, f. 5].

În fine, pentru a încheia cu naționalizarea învățământului secundar poate fi prezentată „Darea de seamă nr.691 a Comisiei de unificare pentru Basarabia” de pe 13 octombrie 1921, în care la compartimentul învățământului secundar se relatează următoarele: „Programa tuturor școlilor normale este cea locală, însă cu tendința de apropiere de programa din Vechiul Regat. Liceele se românizează treptat și sunt aproape cu desăvârșire românizate, cele mai multe fiind naționalizate complet. Programa este cea din Vechiul Regat cu mici modificări impuse de starea de tranziție. Regulamentele școlare de asemenea, păstrându-se numai organizația locală a sfaturilor pedagogice, ... și sfaturilor părintești ... Drepturile profesorilor basarabeni au fost recunoscute de către Minister, așa cum au fost ele fixate de Directoratul General al Instrucțiunii din Basarabia, urmând ca o lege specială să le consacre definitiv. Școlile medii în număr de 25 sunt complet românizate, iar alte 8 sunt ale minorităților respective. Programa și regulamentele sunt acelea ale cursului inferior de liceu din Vechiul Regat” [16, f. 96, 102]. De fapt, opera de naționalizare a învățământului secundar inițiată de autoritățile școlare în 1918 s-a încheiat cu succes în anul 1922.

La evoluția învățământului secundar a contribuit substanțial *campania de construcții a lăcașelor școlare* demarată în anul 1922 de către autoritățile școlare superioare. În afară de școli primare au fost construite și școli normale, licee și gimnazii. Se simțea o lipsă acută de licee și gimnazii, mai ales în zonele rurale. Lipsa lor s-a simțit și mai mult atunci când numărul școlilor primare a crescut într-o proporție foarte mare, însoțită de dorința crescândă a elevilor de a-și continua studiile în gimnazii și licee.

Directoratul de Instrucțiune Publică a propus încă în 1918 să se deschidă „...cel puțin trei școli industriale, o școală comercială, o școală de agricultură și două gimnazii, toate acestea așezate la locuri potrivite prin provincie ... Deocamdată vom transforma școala de două clase din Chișinău, care ne aparține, în școală profesională de fete, unde fetele de la țară, pe lângă cei patru ani de învățatură în care vor studia istoria, limba română, geografia ... religia, matematica ... gospodăria, vor învăța în ateliere separate: croitoria, broderia ... țesutul, astfel încât vor ieși gospodine model, care să fie pildă pentru țărancele de la sate” [17, f. 14].

În 1923 ministerul de resort a proiectat construcția școlilor secundare în așa centre ale Basarabiei, ca: Orhei, Ismail, Bălți, Soroca și Chișinău [18, p.14]. Unele din aceste lăcașe au fost date în exploatare în 1928, iar celelalte (de exemplu, la Orhei, Ismail) erau la etapa de finisare. Spre regret, ele încă erau destul de puține la număr în raport cu numărul elevilor absolvenți ai școlilor primare, mai ales în zonele rurale. Mulți dintre acești copii nu aveau posibilitatea să treacă de la școala primară la cea secundară, adică să aibă acel „...drum deschis la toate științele, pe care sunt în stare să le însușească după capacitățile lor firești” [19, p.61].

La numărul insuficient de școli secundare se referea N.Visterniceanu, în revista pedagogică „Școala” (anul 1922), menționând următoarele: „Potrivit datelor Directoratului, în 1922 în jud. Chișinău avem 180 de școli primare. Dacă am presupune că în anul curent au absolvit școala primară 5 copii, putem vedea că avem 900 de copii pregătiți pentru a continua cursurile. Încotro se vor duce? În tot jud. Chișinău există o singură școală medie (Gâncești). Vă puteți închipui, pe câți din acești 900 de copii ea îi poate servi. Mai avem în jud. Chișinău și trei licee românești, la Chișinău. Pe câți copii aceste școli îi pot adăposti? De fapt, anul curent în primele clase liceele din Chișinău nu au avut decât aproape 90 de elevi – țărani. Prin urmare, majoritatea covârșitoare a absolvenților din școlile primare vor fi nevoiți să se întoarcă înapoi în mediul rural, în aceeași întunecime de unde au ieșit” [20, p.11].

În contextul celor expuse, C.Popescu, referindu-se la numărul mic de școli secundare în provincie, menționa că „forța unei națiuni se măsoară prin numărul impresionant de cetățeni știutori de carte” și nerespectarea acestei condiții duce inevitabil la consecințe destul de grave. Referindu-se la starea învățământului din Basarabia, el constată cu durere că în circumstanțele economice de astăzi „...urmarea liceului pentru copiii clasei țărănești este lucru imposibil. Cei care, cu toate acestea, se strecoară, fac parte din numărul celor mai fericiți. Rămâne la dispoziția populației sărace de la sat... 34 școli medii pentru 2 mln. 500 mii locuitori !...O școală medie pentru 135 mii de locuitori” [21, p.32-33]. Și în concluzie relatează că populația de la sate începe să se deștepte și „înțelege rostul școlii și a prețului foloasele ei”. Populația nu se mai mulțumește doar cu școala primară, ea caută una mai superioară. El propune autorităților școlare să susțină acest tip de școală „închinat îndeosebi clasei țărănești, dându-i o organizare solidă potrivit scopului și timpului”.

Chestiunea privind construcția și amplasarea localurilor de școli medii în zonele rurale a fost pusă în discuție de Parlamentul României. Astfel, în ședința de la 16 martie 1921 deputatul Haneș a făcut următoarea comunicare: „Organele noastre superioare, care au răspândirea culturii poporului, s-au gândit ca pe lângă intensificarea învățământului primar ... să pună la îndemână unei cât mai mari părți din populația din pătura țărănească un învățământ mijlociu. Din acest gând a pornit inițiativa colegului nostru D-l Angelescu, care fiind ministru ... a înființat o serie de gimnazii sătești. Criteriul după care trebuia să se aleagă localitatea unde să ia ființă aceste școli a fost – depărtarea de localități cu școli similare, desimea populației și cerințele unei culturi mai înaintate din partea locuitorilor ei” [22, f. 157].

Din aceste considerente, statul român pe toată perioada interbelică, cu excepția anilor 1929-1933 de criză economică, a depus mari eforturi și a făcut suficiente sacrificii materiale pentru construirea edificiilor destinate școlilor secundare. C.Angelescu menționa: „S-au dat în fiecare an sute de milioane din creditele extraordinare și s-au prevăzut în bugetele anuale sume însemnate, care se destinau aceluiași scop. Aceste sume însă nu ar fi fost suficiente pentru a acoperi toate nevoile de construcții, cu atât mai mult că dezvoltarea enormă ce luase învățământul după război nu îngăduia ca aceste construcții să fie repartizate pe un lung șir de ani, căci nu aveam unde instala școlile” [18, p.16].

La construcția școlilor secundare au mai contribuit și comitetele școlare, care au fost înființate în Basarabia, în anul 1921, prin Decret–Lege. Astfel, comitetele școlare activau nu doar în cadrul școlilor primare, dar și în cele secundare. În Capitolul 5, art.14, din acest Decret se prevede: „Pe lângă fiecare școală secundară se instituie câte un comitet școlar cu scopul de a ajuta la întreținerea materială a acestor școli și de a stabili o legătură mai strânsă între școală, familie și societate în interesul instrucțiunii și educației elevului” [23, p.7]. Comitetul școlar secundar era compus din: directorul școlii, doi profesori ai școlii și patru membri aleși dintre părinți de adunarea generală.

Prin aportul adus de comitetele școlare secundare au fost înregistrate rezultate bune în ce privește construcția de școli și întreținerea lor într-o stare satisfăcătoare. Aceste rezultate nu ar fi putut atinge fără contribuția părinților, primăriilor și preturilor județene. Fără ele, după cum relatează C.Angelescu, „... nu s-ar fi putut construi sute de clădiri școlare, răspândite ... în toate părțile țării și care au schimbat cu totul fața învățământului nostru. S-au construit 45 de licee și s-au completat cu noi clădiri 32 de localuri existente ... Soroca, Tighina” [18, p.17].

Însă, pentru ca și copiii din zonele rurale să aibă acces la școlile secundare, era necesar ca pe lângă ele să fie construite și internate. Părinții de la sate nu-și puteau trimite copiii la școlile secundare de la orașe, deoarece, pe de o parte, viața era prea scumpă, iar, pe de altă parte, nu se găseau gazde și, dacă totuși se găseau, plata chiriei era destul de mare. Chiar din primii ani după Unire, autoritățile școlare au lansat inițiativa pentru construcția de internate pentru elevii nevoiași și, în special, pentru copiii de țărani, care veneau la orașe pentru a urma cursurile în învățământul secundar teoretic sau practic. Această problemă devenise acută mai ales pentru teritoriile alipite, în special pentru Basarabia, unde în orașe ponderea vorbitorilor de limbă rusă era cu mult mai mare decât a celor de limbă română și din această cauză chestiunea internatelor era destul de principală, necesitând soluționare cât mai urgentă.

Problema privind participarea copiilor de la sate la sistemul de educație secundar a fost abordată pe larg și la ședințele în plen ale Parlamentului României. Pe marginea acestui subiect, deputatul basarabean S.Panfil a făcut o interpelare către ministrul Educației Naționale, în care îl întreabă dacă este la curent cu faptul „... că populația școlară de la școlile secundare din Basarabia cuprinde abia 10% fii de moldoveni de la țară – acest procent fiind media de la toate școlile și de toate gradele ... În Basarabia sunt școli care abia ating 1% copii,

fii de moldoveni de la țară – adică, de acolo de unde s-a păstrat tezaurul românismului în provincia noastră. Și dacă dumneasa are cunoștință de această situație atât de dureroasă, ce măsuri a binevoit a lua pentru a îndrepta acest pericol de invazie a elementului minoritar în școala românească și a încuraja aducerea la școală a elementului moldovenesc din provincia de la răsăritul țării?" [24, f. 138]. În continuare el îi amintește ministrului că acum un an în urmă a cerut crearea unui local școlar în Chișinău, unde să fie primiți cei mai buni copii de moldoveni, recrutați din toate școlile primare, „care ... să fie o contrapondere elementului minoritar în provincia noastră”. Ministerul de resort i-a promis că va fi construit acest cămin școlar, însă „...a trecut un an și mai bine și noi, cei din Basarabia, suntem nevoiți cu sufletele îndurerate să vedem elevi, fii de minorități în școlile românești, cu dascăli români și plătiți de statul român, cu banii adunați din truda bunului moldovean, care în țara lui nu poate să-și trimită odrasla la învățătură. Prevăd în viitor, când elementul românesc va lipsi de la treburile obștești pentru motivul că nu e pregătit culturalicește, prevăd o lipsă de conducători izvorâți de acolo” [24, f. 138]. În fine, solicită ministrului să se aloce din bugetul ministerului cel puțin 5 mln. lei pentru construirea sau procurarea unui local, unde să fie înființat „căminul elevilor din școlile secundare – fii de moldoveni”.

Astfel, campania de construcție a edificiilor școlare secundare inițiată de autoritățile școlare superioare a adus totuși rezultate destul de benefice. Au fost construite școli nu doar în capitalele de județe, ci și în alte localități în apropiere de zonele rurale. Cele mai multe școli secundare au fost întemeiate în intervalul de timp de la Unire (1918) până în 1924. În total au fost ridicate 17 lăcașe școlare, în medie câte trei școli pe an. După cum relatează Șt.Ciobanu, la finele anului 1924 „... în Basarabia funcționau 67 școli secundare de stat în afară de cele normale, profesionale, comerciale, industriale, agricole etc. Aceste 67 școli aveau 434 de clase, 716 profesori și 15 mii 337 de elevi” [25, p.252-253].

Cu toate că autoritățile școlare superioare, pe parcursul anilor 1918-1928, prin diferite ordonanțe, circulare, hotărâri încercau să standardizeze învățământul pentru a se lichida diferențele de programe, regulamente etc., totuși el continua să rămână neunificat. Problemele erau destul de complicate și o asemenea situație nu mai putea fi tolerată mai departe. Se simțea acut necesitatea stringentă a unei legi unice, a unei reforme pe întreg teritoriul țării. În acest context, o importanță deosebită a avut-o *Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar teoretic*, votată în ședința Parlamentului și promulgată pe 15 mai 1928. De fapt, această lege a fost modificată, completată pe tot parcursul perioadei interbelice. Însă, aceste modificări operate nu au fost decât modificări ce țin de unele detalii, principiile de bază ale legii din 1928 rămânând neschimbate.

Așadar, în rezultatul reformelor adoptate în domeniul educațional, școala românească interbelică a continuat drumul pe calea modernizării, reușind să obțină rezultate destul de importante printr-un învățământ de calitate, compatibil cu cel din țările europene.

Bibliografie:

1. CIOBANU, Ș. *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*. Chișinău: Universitat, 1993.
2. CIOBANU, Ș. *Chișinăul*. București, 1925.
3. POPOVSCHI. Raport privitor la problema naționalizării școlilor secundare. În: *Școala Basarabiei*. 1920-1921, nr.4, p.94.
4. A.N.R.M., Fond. 2108, inv. 1, dos. 16.
5. Ibidem, dos. 15.
6. Ibidem, Fond. 1772, inv. 1, dos. 5.
7. În: *Școala*. 1921, nr.1-4, p.1.
8. MACOVEI, I. Din problemele școlare curente. În: *Școala*, 1921, nr.1-4, p.8, 9.
9. CHICU, Gh. Cu prilejul unei circulații. În: *Școala*, 1922, nr.5-6, p.20.
10. CHICU, Gh. Cu privire la introducerea orarului și programelor analitice de la 1 ianuarie 1922. În: *Școala*, 1922, nr.5-6, p.29.
11. CIOBANU, Ș. *Basarabia/ populația, istoria, cultura*. Chișinău: Știința, 1992.
12. A.N.R.M., Fond. 2108, inv. 1, dos. 8.
13. Ibidem, inv. 2, dos. 12.
14. Ibidem, inv. 5, dos. 43.
15. Ibidem, inv. 2, dos. 21.

16. A.N.I.C., București, Fond. P.C.M., dos. 21/1921.
17. A.N.R.M., Fond 70, inv. 2, dos. 214.
18. ANGELESCU, C. *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 ani*. București: Curentul, 1940.
19. POPESCU, C. Bazele învățământului obligatoriu. În: *Școala*, 1922, nr.9-10, p.61.
20. VISTERNICEANU, N. Problema naționalizării în Basarabia. În: *Școala*, 1922, nr.9-10, p.11.
21. POPESCU, C. 34 școli pentru 2.500 000 locuitori. În: *Școala*, 1922, nr.9-10, p.32-33.
22. A.N.I.C., București, Fond P.C.M., dos. 23/1921, vol. I.
23. Decret-Lege pentru înființarea și organizarea comitetelor școlare. În: *Școala*, 1921, nr.1-4, p.1-18.
24. A.N.I.C., București, Fond P.C.M., dos. 11/1937.
25. CIOBANU, Ș. *Basarabia*. Chișinău: Universitas, 1993.

Prezentat la 07.05.2015